

LAUSUNTO

Helsinki 15.9.2023

Sosiaali- ja terveysministeriö

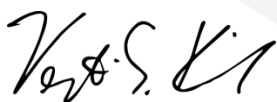
Viite: VN/23656/2023

Asia: Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä lähes 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Anna Järvinen, anna.jarvinen@soste.fi, p. 050 586 5677

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ

- SOSTE ei kannata perustoimeentulotukeen esitettyjä muutoksia asumismenojen huomioimisessa.
- Esitetyt muutokset osuvat haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin ja lisäävät köyhyyttä ja toimeentulovaikeuksia.
- Muutokset lisäävät painetta hyvinvointialueiden täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen ja ihmisten pallottelua kahden luokun välillä. Myös sosiaalisten ongelmien hoidosta johtuvat kulut kasvavat.
- Sosiaaliturvaan tehtävien leikkausten kumuloituvia vaikutuksia tulisi arvioida ja luopua samoille ihmisille kohdistuvista kohtuuttomista leikkauksista.

Toimeentulotukeen kuuluu keskeisesti tarpeenmukaisen harkinnan käyttäminen. Esitys rajaa harkinnan käyttämistä asumismenojen huomioimisessa. Jatkossa Kelan etuuskäsittelijä voi hyväksyä vuokranormien ylittäviä kuluja vain laissa määritellyissä erityistilanteissa. Jos erityistarpeita ei ole, ei ole enää merkitystä, vaikka ihminen ei yrityksistään huolimatta löydä halvempaa asuntoa. Nyt Kela on voinut hyväksyä vuokran kokonaisuudessaan, jos hakija on osoittanut, että hänellä ei ole ollut tosiasiallista mahdollisuutta hankkia asuinpaikkakunnaltaan edullisempaa asuntoa.

Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla edullisille asunnoille on suuri kysyntä ja monesti edullisemman asunnon löytäminen on toimeentulotuen saajalle lähes mahdotonta. Erityisen vaikeassa asemassa ovat ihmiset, joilla on luottohäiriömerkintä. Jatkossa toimeentulotukea saavan henkilön, joka ei täytä laissa määriteltyjen erityistilanteiden kriteerejä, on löydettävä edullisempi asunto, tarvittaessa eri paikkakunnalta, tai turvaututtava täydentävään tai ehkäisevään toimeentulotukeen, tai jotenkin vain tultava toimeen pienentyneen tuen varassa.

Esitetyt muutokset osuvat haavoittuvassa asemassa oleviin

Hallitusohjelmassa kerrotaan, että tavoitellut säästöt pyritään toteuttamaan tavalla, joka huomioi kaikkein heikoimmassa asemassa olevien tilanteen. Kuten esityksessäkin todetaan, ovat kaikki viimesijaisen toimeentulotuen saajat lähtökohtaisesti taloudellisesti haavoittuvassa asemassa. Näin viimesijaisesta toimeentulotuesta haettavat säästöt väistämättä osuvat heikossa asemassa oleviin.

Esityksessä todetaan, että lapsiperheiden osalta erityistilanteen edellytys tulee useimmiten täyttymään ja heidän tilanteensa arvioidaan pysyvän muuttumattomana. Tämä on myönteistä. Myös muiden laissa lueteltujen erityisryhmien erityistarpeiden huomioiminen on kannatettavaa.

Esityksen perustuslainmukaisuutta perustellaan sillä, että laissa erityisten perusteiden avulla haavoittuvimmassa asemassa olevat ryhmät suljetaan pois normittamisen piiristä. On selvää, että erityistilanteiden määrittely ei kuitenkaan ole tyhjentävä, vaan normittamisen kohteeksi tulee joutumaan myös haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, kun esityksessäkin mainitaan, että kiristykset osuvat esimerkiksi henkilöihin, joilla on luottotietomerkintöjä tai elämänhallinnan haasteita, ja jotka eivät siksi onnistu saamaan edullisempaa asuntoa. Heidän mahdollisuutensa itse vaikuttaa halvemman asunnon löytymiseen ovat pienet. Muutokset tulevat lisäämään ARA-asuntojen kysyntää, koska niitä tarjoavilta

toimijoilta on joissain tilanteissa mahdollista saada asunto luottohäiriöstä huolimatta. Hallitus on kuitenkin supistamassa ARA-tuotantoa.

Esityksessä todetaan, että yleisimmin asumiskulujen normittaminen tulee koskemaan yksin asuvia. Tämä tarkoittaa, että se koskee suurta osaa toimeentulotuen saajista, koska kaikista toimeentulotuen saajista yli kolme neljästä on yksinasuvien kotitalouksia. Esityksessä tuodaan esille, että heistä yli puolella tällä hetkellä vuokramenot ylittävät asumisnormin. Ylitys on keskimäärin 89 euroa. Tämän mittaluokan leikkaus on suuri toimeentulotuen varassa elävälle ja vaikeuttaa merkittävästi hänen toimeentuloaan. Yksin asuvan toimeentulotuen perusosa on tällä hetkellä 555,11 euroa.

Esitetyt muutokset lisäävät painetta hyvinvointialueiden täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen

Kun asumismenojen huomioimista perustoimeentulotuessa kiristetään, tulevat ihmiset hakemaan enemmän tukea hyvinvointialueiden täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta. Esityksessä todetaan, että asumismenot on tarkoitettu katettavaksi pääsääntöisesti perustoimeentulotuen kautta ja että siten esitys muuttaa soveltamista ja sen kautta painopistettä nykyistä enemmän hyvinvointialueen sosiaalihuollon suuntaan. Tätä kehitystä ei voi pitää kannatettavana. Se vahvistaa ihmisten pallottelua kahden luukun välillä, mitä Kela-siirrolla on pyritty vähentämään. Hyvinvointialueilla myös etuuskäsittelyssä tarvittavan henkilöstön tarve tulee lisääntymään.

Asumisneuvonnan tarve kasvaa

Esityksessä todetaan, että muutosten takia korostuu asumiseen liittyvä neuvonnan tarve. Asiakkaiden tarpeen asumisen ohjaukselle ja neuvonnalle arvioidaan lisääntyvän sekä kuntien asumisneuvonnassa, että hyvinvointialueiden sosiaalityössä. Palvelutarpeet voivat kasvaa myös kuntien asumisesta vastaavien tahojen asiakaspalvelussa sekä ARA-vuokra-asuntoyhtiöissä.

Samaan aikaan kuitenkin hallitus leikkaa asumisneuvonnasta ja supistaa ARA-tuotantoa. Nämä toimet yhdessä sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten kanssa ovat vastakkaisia myös hallitusohjelmaan kirjatulle asunnottomuuden vähentämisen tavoitteelle.

Esitettyjä kiristyksiä perustellaan sillä, että niillä selkeytetään asumiskulujen huomioimista toimeentulotuessa. Muutokset kuitenkin johtavat siihen, että halvempaa asuntoa etsivän ihmisen pitää ymmärtää, että etsiessään asuntoa eri kuntien alueelta, hänen pitää selvittää jokaisen kunnan erillinen asumisnormi. Jotta kaikki ihmiset ymmärtävät nämä vaatimukset, tarvitaan selkeää viestintää ja neuvontaa.

Esitetyt muutokset voivat lisätä julkisen talouden menoja

Esityksen arvioidaan vahvistavan työllisyyttä 1 200 uudella työllistyneellä. Vaikka tämä tavoite toteutuisi, koskee se vain pientä osaa toimeentulotukea saavista. Suurimmalle osalle kiristysten kohteena olevista

ihmisistä seurauksena on vain leikkauksia toimeentuloon. Vuonna 2022 toimeentulotukea sai 400 455 henkilöä.

Kun esitettyjen muutosten myötä toimeentulotukea saavien taloudellinen tilanne heikkenee ja ylivelkaantuminen ja hädät voivat lisääntyvät, siirtyvät ihmiset yhä kauemmas työmarkkinoille palaamisesta. Ulosottoon joutuminen on suurimpia kannustinloukkujen aiheuttajia. On myös selvää, että asunnottomaksi joutuminen heikentää ihmisen elämän hallintaa ja työ- ja toimintakykyä. Sosiaalisten ongelmien hoitaminen ja lisääntynyt korjaavien palvelujen tarve tulevat kalliiksi. Kuten esityksen perusteluissakin todetaan, vaatii ihmisten tilanteiden selvittely monilta toimijoilta lisää resursseja, muun muassa tilapäisen majoituksen järjestämistä.

Myös ihmisten ohjautuminen pakon edessä asumaan paikkakunnille, joista löytyy halvempia asuntoja, voi heikentää työllistymisen mahdollisuuksia. Halvempia asuntoja löytyy yleensä alueilta, joilla työllistymisen mahdollisuudet ovat heikompia. Toimivia julkisia liikenneyhteyksiä ei myöskään näillä alueilla välttämättä ole.

On kestävämpää tehdä viimesijaiseen toimeentulotukeen muutoksia, joiden esityksessä arvioidaan siirtävän ihmisiä enenevässä määrin ruoka-avun, järjestöjen vapaaehtoisen avun ja seurakuntien diakoniatyön varaan. Samaan aikaan hallitus suunnittelee järjestöjen toimintaa supistavia massiivisia valtionavustusleikkauksia, jotka astuisivat voimaan vuonna 2027.

Eri leikkausten kumuloituvat vaikutukset lisäävät toimeentulotuen tarvetta

Toimeentulotukimenot ja tuen saajien määrä ovat viime vuosina olleet laskussa. Hallituksen suunnittelemat ensisijaisten etuuksien leikkaukset tulevat kuitenkin kääntämään suunnan ja lisäämään toimeentulotuen tarvetta. Esitetyt muutokset tulevat siis jatkossa koskettamaan suurempaa ihmisryhmää kuin nyt on arvioitu.

Noin puolet perustoimeentulotukea saavista kotitalouksista saa myös työttömyysetuutta ja neljä viidestä saa yleistä asumistukea. Kaikkiin mainittuihin etuuksiin kohdistuu hallitusohjelmassa leikkauksia. Lisäksi etuuksiin on tulossa indeksijäädytyksiä. Näiden leikkausten samoille ihmisille kohdistuvia yhteisvaikutuksia tulisi arvioida ja luopua samoille ihmisille kohdistuvista kohtuuttomista leikkauksista. Esitysten vaikutusten arviointi erikseen ei anna todellista kuvaa pienituloisten ihmisten tilanteesta. Yksittäisen leikkauksen kohdalla arvioidut vaikutukset voivat näyttää kohtuullisilta ja perustuslainmukaisilta. Kumuloituvat vaikutukset ovat kuitenkin pienituloisille ihmisille merkittäviä.